

ДИДАКТИЧНІ ІДЕЇ М. КОРФА В КОНТЕКСТІ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ (ДО 180-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ М. КОРФА)

У статті розглянуто вітчизняну історію, освітні традиції України, що становлять важливе джерело вдосконалення сучасної освіти, пошуку нових інноваційних шляхів реформування основ освітянської галузі в Україні. Наведено матеріал, який висвітлює окремі етапи становлення та розвитку земської початкової школи в Україні в другій половині ХІХ ст., для якого характерні оновлення суб'єктів управління початковою освітою, плюралізм змісту навчання, пошуки методів та форм, у яких би втілювалися національні освітні ідеї. Розкрито сутність дидактичних ідей і педагогічної діяльності барона М. Корфа в контексті становлення, розвитку та моніторингу освіти дорослих учнів. Зазначено, що М. Корф був одним із перших земських діячів у Російській імперії II пол. ХІХ ст., хто концептуально обґрунтував необхідність і практично започаткував перевірку знань дорослих селян.

Ключові слова: земська школа, освіта дорослих, недільні повторні класи, перевірка знань, моніторинг освіти, дидактичні ідеї.

У сучасних концепціях розвитку національної освіти підкреслено, що всі ланки освіти повинні приділяти увагу історичній пам'яті народу України, його фольклору, творчості, народному мистецтву. Відтак, історично-педагогічні дослідження необхідно зорієнтувати на сучасність, на одержання результативності в інноваційних дидактичних пошуках. А отже, розуміння й удосконалення цілісного педагогічного процесу неможливо без усебічного вивчення аналізу педагогічної спадщини, провідних ідей і цінностей відомих українських освітян.

Важливе значення для вивчення вказаного напрямку педагогічних досліджень мають праці з філософії освіти В. Андрущенка, М. Згуровського, І. Зязюна, В. Кременя, В. Кудіної, В. Лутая, А. Маркевича та ін. Різноманітні аспекти навчання дорослої людини відображені в публікаціях українських учених: С. Батишева, Н. Дем'яненко, Т. Десятова, І. Зязюна, В. Ледньова, І. Лікарчук, В. Лугового, Н. Ничкало, С. Сисоевої, Г. Філіпчука та ін. Аналіз цих досліджень свідчить про те, що освіта дорослих в Україні – перспективний напрям у системі неперервної неформальної освіти. Як зазначає В. Маслова, освіта дорослих – це складова системи освіти, її відносно відокремлений підрозділ, основним завданням якого є сприяння всебічному розвитку людини в період її самостійного життя [9, с. 11].

Незважаючи на розробленість питання освіти дорослих в Україні ХІХ ст. вітчизняними науковцями (Л. Вовк, Л. Корж, О. Попельнюх, О. Радул, С. Саяпіна, О. Сухомлинська), на нашу думку, дидактичні ідеї М. Корфа в контексті моніторингу якості освіти дорослих висвітлено недостатньо.

Мета статті – розглянути педагогічну діяльність М. Корфа в контексті моніторингу якості освіти дорослих.

Аналізуючи стан освіти України у II пол. XIX ст., переконаємося, що головним завданням державних інституцій та громадських організацій України в той час вважали не стільки освіту дорослих, скільки допомогу в організації самоосвіти, яка визначала першість у питанні просвітництва. Це вимагало, насамперед, розбудови діяльності освітнього суспільства на наукових засадах, залучення до неї висококваліфікованих фахівців освіти, які б визначали модель навчання та диференціювали основні принципи дидактики, а саме: принцип пріоритету самостійності навчання; принцип спільної діяльності; принцип опори на досвід того, хто навчається; принцип усвідомленості навчання; принцип діагностичності; принцип рівневої диференційованості; принцип індивідуалізації навчання; принцип системності; принцип актуалізації результатів; принцип ефективності; принцип розвитку освітніх потреб.

Вітчизняна педагогіка має давні й непересічні здобутки в цій царині освіти. Найбільшого поширення позашкільна освіта (чи освіта дорослих) набула, починаючи з II пол. XIX ст., передусім, як культурно-просвітницька діяльність самоорганізованої ліберальної інтелігенції, для якої головним рушійним мотивом було безкорисливе служіння народу шляхом надання освіти широким верствам населення. Відтак, українська інтелігенція пореформеного періоду вбачала в освіті дорослих важливий чинник допомоги народові адаптуватися до швидкозмінних суспільних обставин і розглядала її як засіб формування національної свідомості та дієвої підготовки до здобуття освіти. Тому необхідно наголосити, що усвідомлення ролі й значення освіти дорослих у житті народу спричинило, передусім, зростання активності громадських культурно-освітніх організацій та товариств.

Історичний аналіз свідчить, що в зазначений період перелік культурно-просвітницьких установ був досить розлогим: безкоштовні бібліотеки-читальні, народні читання, народні лекторії, народні університети, недільні й вечірні школи, повторювальні й додаткові класи для дорослих, курси для дорослих, народні будинки, народні театри, концерти, співочі свята, народні музеї, картинні галереї, спортивні заходи. Наприклад, в Україні діяло 111 недільних шкіл [2]. Їх засновниками були як урядові організації і міські управи, так і приватні особи, громади, земства, різноманітні товариства (зокрема, Харківське товариство поширення в народі грамотності, Київське товариство грамотності), місцеві "Просвіти", відділення благодійних товариств, комісії народних читань тощо. Для вчителів з їхнім невеликим заробітком, для священнослужителів та інших мало-забезпечених верств інтелігенції робота в недільній або вечірній школі, завідування бібліотекою, ведення народних читань тощо були додатковим заробітком. Натомість, земські вчителі працювали в земських соціально-культурних установах без усякої оплати. Втім, це не заважало їм бути справжніми подвижниками освіти дорослих.

Важливо зауважити, що це був період, коли зміст освіти в школах дорослих учнів конструювався виключно в процесі педагогічної практики. Перед освітянами шкіл для дорослих стояли завдання щодо створення власної методики, дидактики, збагачення змісту освіти, забезпечення відповідності інтересам людини, потребам економічного й соціально-політичного розвитку країни.

Сьогодні вітчизняні науковці намагаються вибудувати цілісну історію розвитку педагогічної думки в Україні, осмислити її національні особливості й досягнення, щоб увести в науковий обіг нові гуманістичні ідеї, виявляючи потенціал багатьох педагогів-реформаторів, діяльність яких є недостатньо вивченою дослідниками. Однією з таких особистостей є фундатор земської початкової школи – М. Корф, педагогічну спадщину якого в різні часи досліджували М. Антошак, Л. Гуцал, К. Єльніцький, В. Жилінський, Л. Корж, І. Кочергін, І. Кушніренко, М. Песковський, О. Попельнюх, С. Саяпіна, І. Шумілова, Л. Ярощук та ін.

Після повернення до України М. Корф, маючи передовий європейський досвід, осмислюючи досвід західних педагогів (А. Дістервег, Й. Пестолоцці, Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Ч. Дарвін), звертається до проблеми моніторингу якості знань учнів, що вже здобули початкову освіту в “корфській школі”, і створює систему перевірки рівня залишкових знань випускників земської школи, організовуючи недільні повторювальні школи, для яких видає методичний посібник “Керівництво для недільних повторних шкіл” [6].

Земські початкові школи тривалий час працювали без загальних програм викладання предметів. Програми розробляла та затверджувала повітова училищна рада, їх могли змінювати вчителі й представники шкільної адміністрації, виходячи з рівня підготовки учнів, місцевих умов, освіти вчителів тощо. Виконуючи обов’язки члена Олександрівської повітової училищної ради, М. Корф у своєму звіті за 1869–1870 рр. зазначав, що не всі, навіть успішні, школи повіту діяли за затвердженими училищною радою програмами [10, с. 7]. Такий факт не був поодиноким і не викликав подиву та нарікань з боку наглядачів, оскільки вчитель діяв, виходячи з реалій сільського життя.

Слід відзначити плідну діяльність у напрямі упорядкування навчання в початковій школі Олександрівської повітової училищної ради на чолі з М. Корфом. Рада взяла на себе управління змістом навчання у початкових школах різних типів, які діяли на час виникнення ради у повіті, створивши орієнтовні навчальні програми всіх основних предметів початкової освіти [10].

Навчання в народній школі у 60–70-х рр. ХІХ ст. містило значний морально-релігійний компонент: учні вивчали Закон Божий та слов’янське читання. Проте, на відміну від попереднього періоду, коли хід навчання та зміст предметів було майже повністю віддано до рук священиків, засвоєння цих складних предметів відбувалося в тісному співробітництві всіх суб’єктів навчально-виховного процесу: вчителів, священнослужителів, наглядачів та земської адміністрації. Училищною радою Олександрівського повіту було розроблено навчальну програму для викладання Закону Божого, що 1868 р. була затверджена на місцевому рівні єпископом та стала керівництвом для викладання цього предмета в школах. Це дало змогу полегшити засвоєння змісту предмету, а тактовне керівництво наглядачів та співпраця вчителів та священнослужителів у початкових школах створили умови для розвитку “повсюдного прагнення діяти на почуття та розум уч-

ня, а не на пам'ять, і ознайомлення його з найголовнішими подіями Нового завіту, скорочуючи курс згідно з навчальним часом, зробити учнів своїх свідомими членами церкви” [10, с. 86].

Важливим компонентом початкового навчання було підвищення рівня грамотності серед народу. Чільне місце в змісті початкової освіти посідало навчання грамоти. Так, шкільною радою Олександрівського повіту було розроблено програму “навчання грамоти за звуковою метою”, у 1867 р. М. Корфом підготовлено “Керівництво з навчання грамоті” і вже через 3 роки в усіх школах повіту “...не навчали інакше, ніж за звуковою метою, і з таким успіхом, що не було невдачі навіть при дуже значній кількості учнів, що одночасно ставали до навчання” [10, с. 91]. Це дало змогу досягнути вражаючого результату в справі розвитку в учнів техніки читання.

Також шкільна рада поставила перед собою ще одне складне завдання – створення умов у початковій школі для свідомого засвоєння учнями основ слов'янського читання. Рада послідовно, “не задовольняючись механізмом слов'янського читання – який дається легко, і цілком, на жаль, задовольняє народ, – стала прагнути до того, щоб учні свідомо читали слов'янський текст Євангелія”. З цією метою рада розробила відповідну програму, нові способи навчання і, “незважаючи на те, що значна кількість учителів поставилися до цієї педагогічної вимоги як до нездійсненої, недосяжної – у багатьох школах повіту спостерігалися значні успіхи в цьому напрямі” [10, с. 101–102].

Навчання письма було важливим елементом змісту початкової освіти, що, за програмою шкільної ради Олександрівського повіту, який мали опановувати разом із навчанням читання [10, с. 103]. Саме тому, за свідченням М. Корфа, у 1870 р. серед учнів шкіл, які він інспектував, не було жодного учня, який не вмів би писати [10, с. 103]. Каліграфія почерку учнів також була важливим завданням педагогів. “У більшості шкіл, – писав М. Корф, – почерк учнів виграв від того, що радою, за клопотанням моїм, усі школи повіту забезпечені олівцями, сталевими пір'ями, ручками для них та папером для письма”. Опорними посібниками були “Рідне слово” (частина третя, де викладено елементарну граматику) К. Ушинського, “Руська початкова школа” М. Корфа, що містить збірку речень для диктування старшим класам [10, с. 105–106].

“Було б конче потрібно, щоб кожна школа навчила всіх своїх учнів свідомого вирішення арифметичних задач, які можуть часто зустрічатися в житті”, – писав М. Корф [10, с. 106]. Для досягнення цієї дійсно важливої мети початкового навчання шкільною радою було розроблено програму викладання арифметики, за якою математична підготовка учнів мала розпочинатися у 2-му та 3-му класах [10, с. 112]. Програма, окрім засвоєння чотирьох основних дій арифметики, передбачала опанування дорослими учнями досить складних тем, зокрема, навчання нумерації, лічби та писання чисел до мільйона тощо [10, с. 106–120].

За ініціативою М. Корфа почали масово викладати в початковій школі на другому етапі креслення планів та світознавство – відносно нові предмети початкової освіти. Опанування змісту предмета “Креслення”, за програмою шкільної ради, мало розпочинатися у 2-му класі. Проте в цей період не всі вчителі шкіл мали відповідну професійну підготовку до викладання, і не всі учні – до його засвоєння. Креслення планів викладали лише в деяких школах регіону, але це дало позитивні результати: учні отримали практичні уявлення про масштаб, розвинули твердість руки, ознайомилися з деякими географічними відомостями рідного краю, Росії, Європи [10, с. 120–121].

Зміст предмета “Світознавство” засвоювали учні за книгою для читання (другий відділ першої частини “Дитячого світу” К. Ушинського) та посібником “Світ Божий” (видання Черкасова), причому лише учні старшого класу. Впровадження цієї дисципліни в початкових школах дало змогу збагатити зміст початкової освіти, зробивши його більш цікавим, спрямувавши на розширення кругозору учнів. “Цей навчальний предмет, – писав М. Корф, – наскільки я помітив, дуже займає вчителів та учнів” [10, с. 122].

Узагальнюючи власний досвід та діяльність учителів, М. Корф запровадив відповідні дидактичні принципи в навчанні дорослих учнів та розробив власну парадигму освіти дорослих: учню належить провідна роль у процесі навчання; дорослий, який навчається, прагне до самореалізації, самостійності, самоуправління й усвідомлює себе таким; дорослий, який навчається, володіє життєвим (побутовим, соціальним, професійним) досвідом, який він може використовувати як важливе джерело навчання як для самого себе, так і колег; доросла людина навчається для вирішення важливої життєвої проблеми й досягнення конкретної мети; дорослий, який навчається, розраховує на невідкладне використання набутих у ході навчання вмінь, навичок, знань та якостей; навчальна діяльність дорослого значною мірою детермінована часовими, просторовими, побутовими, професійними, соціальними факторами, які або обмежують, або сприяють процесу навчання; процес навчання дорослого організований у вигляді спільної діяльності учня та вчителя.

При всій індивідуалізації процесу навчання, педагог стверджував, що комплекс цілей навчання дорослих може мати низку типологічних цілей: отримання нових знань, нової інформації; оволодіння інформацією на новому рівні; набуття навичок і вмінь щодо застосування інформації; формування суджень, ціннісних орієнтирів, особистісних якостей; задоволення пізнавальних інтересів, професійних потреб. Так, крізь призму власного життєвого досвіду та професійних умінь дорослі учні здобувають певний комплекс знань, умінь і навичок. Усе це передбачав М. Корф, коли розробляв систему освіти для дорослих учнів та перевіряв їхні знання.

Разом з тим, М. Корф розглядав навчальний процес у системі неперервної освіти дорослих, що має будуватися з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей учнів і мати випереджальний характер. Особливостями планування процесу навчання дорослих є те, на думку М. Корфа, що воно здійснюється в процесі навчання кожного учня й за активної його

участі. Важливим аспектом у системі навчання дорослих є створення умов для реалізації процесу навчання, зокрема, фізичних, психологічних і навчально-методичних.

Виконання програм учителями конкретних шкіл та успішність учнів регулярно (як мінімум двічі на рік) перевіряли, для чого були призначені спеціальні особи (наглядачі) [10, с. 68–146]. Зазначимо, що одна з дільниць повіту була доручена піклуванню М. Корфа, з детальних звітів якого маємо багато відомостей щодо дійсного стану змісту початкової освіти.

Загалом можемо зробити висновок, що за ініціативою М. Корфа, який у 60–70-х рр. XIX ст. очолював Олександрівську училищну раду, було розширено мережу повторних недільних початкових шкіл, упорядковано та вдосконалено їх діяльність. Грамотне управління школами створило можливості для майже повсюдної повної реалізації розроблених училищною радою навчальних програм, введення до змісту навчання додаткових предметів, вдосконалення методики їх викладання.

Багатий досвід, накопичений земською школою під керівництвом М. Корфа, не є вичерпаним, відкриває перспективи для подальших досліджень у цьому напрямі. Ми погоджуємося з дослідниками педагогічної спадщини барона М. Корфа М. Антошак [1, с. 113], І. Кушніренком [8, с. 199–201], які відзначають у своїх працях, що М. Корф задумав здійснити перевірки знань (провести моніторинг), які надають учням у новій земській школі. Із цією метою він особисто провів іспити в шести різних населених пунктах Маріупольського та Олександрійського повітів дорослим селянам, які закінчили курс при перших випусках шкіл, тобто близько 14 років тому. “Весною треба об’їхати свою дільницю для іспиту, щоб опитати всіх учнів без винятку, з усіх предметів навчання”, – радить М. Корф членам повітової училищної ради [7, с. 241].

Щодо методики опитування учнів, то екзаменатор не повинен ускладнювати відповіді дітей нечіткими формулюванням питань. “Будь-яке питання, – писав М. Корф, – слід пропонувати ясно, просто й змінювати доти, поки учень не зрозуміє екзаменатора” [7, с. 242]. Думки М. Корфа про порядок і методику проведення іспитів суттєво відрізнялись від тієї офіційної системи перевірки знань учнів, яка побудована на засадах суворої дисципліни, страху й бездушного, бюрократичного ставлення екзаменатора до учнів. Водночас він був далекий від будь-яких ліберальних настроїв під час перевірки знань і вимагав об’єктивного підходу до кожного учня.

Як реформатор, М. Корф розумів, що важливою умовою ефективної організації процесу навчання дорослих є створення сприятливої психологічної атмосфери навчання, яка характеризується, перш за все, взаємною повагою учасників процесу навчання, доброзичливими відносинами між ними, взаємодопомогою та співпрацею. При навчанні дорослих важливим є: відмова від критики і покарань учасників процесу навчання, забезпечення умов для вільного висловлення думок; повага до плюралізму життєвих позицій.

На нашу думку, упродовж усього життя М. Корф своєю прогресивною діяльністю доводив, спираючись на визначення Я. Коменського: педагогіка – дослідна наука, а отже, тільки та теорія сильна, яка впливає із життя; призначення школи – виховувати, тому тільки зрозумілий учням матеріал може спонукати їх до діяльності.

Одночасно з бароном М. Корфом, на його прохання й за його програмою, моніторинг освіти дорослих провела відома діячка народної освіти графиня П. Уварова, яка давно листувалася з бароном, у низці шкіл Смоленської, Володимирівської та Московської губерній. Усього в п'яти губерніях перевірили знання у близько 500 дорослих селян. Після цього М. Корф дійшов висновку, що "...думка, нібито наші школярі досить швидко повністю розучуються, має замовкнути назавжди як така, що не відповідає дійсності" [5, с. 84].

Як член повітової училищної ради, М. Корф особисто проводив перевірочні іспити, визначаючи якість навчання учнів. Так, у Бердянському повіті за підготовленими бароном Корфом питаннями та бланками відповідей відбувалося опитування селян. Здійснював його представник предводителя дворянства К. Ковалевський. Одночасно було проекзаменовано 184 особи – жителів селищ Покровка, Вознесенка, Астраханка, Андріївка, Миколаївка. Опитували селян, які закінчували школу не менше ніж два роки тому. Перевірка опитування відбувалася таким чином: селяни отримували бланки із запитаннями, серед яких були анкетні дані, завдання з арифметики, письма та читання [1, с. 113]. Найкращі результати виявилися з читання (екзаменатор пояснював це використанням звукового способу навчання за М. Корфом), гірші – з арифметики та письма. К. В. Ковалевський зробив висновок: "...витрати на шкільну справу будуть виправданими, якщо селяни після закінчення народного училища матимуть змогу протягом декількох зим повторювати вивчене, поповнювати свої знання засобом читання книг" [12, с. 471]. Результати опитування було надіслано Управі та М. Корфу. Загалом було опитано близько 500 дорослих селян [1, с. 114].

Отримані результати на основі об'єктивних спостережень дали можливість з'ясувати, що із часом уміння та навички селянами частково втрачалися. Селяни, які вчилися лише одну зиму, на час перевірки стали майже неграмотними. Тільки ті з них, що займалися самоосвітою, зберегли навички читання й письма. Міцнішими були знання тих селян, у навчанні яких учителі дотримувалися умов правильного викладання [3, с. 14–16]. М. Корф дійшов висновку, що дорослим селянам, які закінчили "корфську" трирічку в підлітковому віці, потрібно дати можливість повторити, поглибити набуті знання та навички. М. Песковський зазначав: "Активна пропаганда барона Корфа на користь зміцнення й відновлення рівня елементарних знань дорослого селянського населення на декілька років випередила подібну пропаганду в скандинавських державах" [11].

Історичний аналіз свідчить, що під впливом прикладів Маріупольського й Бердянського земств "забажали отримати" М. Корфа й інші земства для ревізії шкіл, для керівництва учительськими з'їздами. Сьогодні важко

назвати земську губернію, в одному чи декількох повітах, де б не порушували питання про запрошення М. Корфа в тій чи іншій ролі. Принагідно зауважимо про природні альтруїстичні нахили останнього, які визначали для нього цілком своєрідну роль “мандрівного керівника й контролера в справі народної освіти України” [11]. Приклад Бердянського повіту доводить значення діяльності М. Корфа для держави.

Свою ідею М. Корф починає розвивати на сторінках періодичних видань. У жовтні 1881 р. в журналі “Русская мысль” з’являється його стаття “Образовательный уровень взрослых грамотных крестьян”. Тут автор подає звіт про перевірку повітів. У тому самому місяці “Вестник Европы” друкує звіт М. Корфа про стан народної освіти в Бердянському повіті, де автор знову звертається до ідеї необхідності перевірки знань селян [12, с. 470].

У 1872–1881 рр. головою управи Бердянського повітового земства був О. Товбич, єдиний великий землевласник у повіті, високоосвічена людина. За 9 років його діяльності на посаді голови кількість учнів у школах Бердянського повіту становила 38 699 учнів [7]. Стосовно відвідування школи дівчатами, то Бердянський повіт не був винятком. Але й у цьому питанні були позитивні зрушення. Так, порівняно з 1872 р., коли навчалось 85 дівчат, у 1880 р. школи відвідували вже 764 дівчини. Якщо простежити динаміку відношення кількості хлопчиків, що відвідували школи, до загальної кількості населення в окремо взятому селі, то в різні роки це співвідношення становило: у 1869 р. – 1 до 133, у 1972 р. – 1 до 44, а в 1880 р. – 1 до 13. О. Товбич серйозно й щиро ставився до новітніх освітніх розпочинань М. Корфа в Олександрівському повіті. Саме О. Товбич був одним з перших, хто вступив з М. Корфом у діяльне змістовне листування, результатом чого в 1873 р. стали відвідування й освітній огляд земських шкіл Бердянського повіту М. Корфом щодо змісту навчальних предметів, їх викладання та загального стану народної освіти в земських сільських школах для дорослих учнів повіту. У наступній своїй діяльності О. Товбич залишався вірним розпочинанням, які він успадкував від М. Корфа в Бердянському повіті шляхом листування, особистих стосунків, аналізу журнальних статей, що в цей час видавав М. Корф [11].

Наведемо інший приклад. Після закінчення повторної школи в с. Федорівка Олександрівського повіту в учителя В. Кольгуненка, учня М. Корфа, дорослі учні вільно вирішували практичні завдання з рідної мови, писали каліграфічним почерком, послідовно викладали власні думки на папері. Крім цього, селяни ознайомились з поняттям масштабу, правильно визначали площу; мали загальні відомості з батьківщинознавства, називали міста, губернії, річки, моря, головні торгові й портові міста України та Росії.

Аналіз дидактичних праць М. Корфа “Керівництво до навчання грамоті” [6] та “Російська початкова школа” [7] дає змогу стверджувати, що на основі вивчення закономірностей процесу навчання педагог сформулював розвивальний принцип навчання, під яким розумів “критерій, основу для вибору правильного методу дидактики” [13]. Звертаючись до відомих

психологічних ідей своїх попередників, а особливо до праць К. Ушинського, він експериментально в приазовських земських школах не тільки розширив принципи практичності, свідомості, природовідповідності, поступовості, доступності, самодіяльності, наочності, врахування індивідуальних особливостей, але саме в земській педагогіці обґрунтував “принцип стислості”, “простоти”, “упевненості в успіху”, і, що особливо цінно, на наш погляд, подав конкретні практичні поради вчителю щодо їх застосування. У земських школах втілювалися основні дидактичні принципи розвивального навчання, зокрема: не вимагати заучувати матеріал без розуміння, забезпечувати доступність у навчанні, стимулювати учнів до самостійного розмірковування, не залишати їх без допомоги, у навчанні йти вперед, спираючись на вивчений матеріал [13].

У цьому контексті особливу увагу М. Корф приділяв методам розвивального навчання. Він сформулював мету застосування методу навчання як правильний розподіл навчального матеріалу, що полегшує як передачу, так і засвоєння навчального матеріалу. М. Корф рекомендував запроваджувати самостійні письмові роботи, забезпечувати тісний зв'язок школи з громадським життям рідного села, краю, залучати учнів до красзнавчої діяльності. Це сприяло розумовому розвитку, формуванню спостережливості, умінню послідовно викладати свої думки, закріпленню тих знань, якими наділило їх життя й бесіди з учителями.

Відтак, земська школа України II пол. XIX ст., завдяки методичному доробку М. Корфа, стала на шлях розвивального навчання, основою методики викладання утвердилася організація самостійної пізнавальної діяльності, а роль учителя було спрямовано на активізацію діяльності учнів різноманітними засобами навчання [13].

Без перебільшення варто стверджувати, що педагогічні твори реформатора, громадського діяча, методиста М. Корфа “Наші педагогічні питання”, “Російська початкова школа”, “Наша шкільна справа” охоплюють усю історію української та російської школи з позитивними й негативними сторонами, з моменту зародження “розумної та регулярної народної школи”, тобто протягом 17 перших років життя на “малоросійському ґрунті”. Має рацію, на наш погляд, М. Песковський, який писав: “Якщо перерахувати ще декілька брошур, можна без перебільшення сказати, що один барон Корф зробив на користь роз'яснення потреб вітчизняної народної освіти, побутових її обставин, ставлення до неї законодавства незрівнянно більше, ніж було зроблено з цією метою за вказаний період у всьому російському друці” [11].

Аналізуючи архівні джерела, наукові праці й публікацій з історії педагогіки, переконуємось, що методологічні основи педагогічної і просвітницької діяльності М. Корфа найбільш чітко відображено в праці “Наші педагогічні читання” [4], до складу якої увійшли наукові статті останнього періоду діяльності педагога. Саме ця основна, на наш погляд, наукова праця розкривала сутність методики викладання вчителя у школі, зміст та за-

вдання підготовки вчителів, організація з'їздів вчителів і організацію відкриття повторних шкіл.

Висновки. Отже, відповідальність перед народом є високогуманістичною позицією М. Корфа, який відстоював правильність обраного ним методологічного підходу, заснованого на досягненнях світової педагогічної думки й власному практичному досвіді: рівний доступ до якісної освіти дорослого учня в земській недільній школі – шлях до знань, самопізнання, професійних навичок та розвитку власних умінь.

Список використаної літератури

1. Антошак М. М. Недільні повторювальні школи М. О. Корфа / М. М. Антошак // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2006. – Вип. XIX. – С. 113–119.
2. Билан В. Т. Воскресные школы на Украине (1859–1862 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук : спец. 07.00.01 “История Украины” / В. Т. Билан. – Киев, 1967. – 19 с.
3. Ельницкий К. В. Барон Николай Александрович Корф (к 20-летию со дня смерти) / Константин Васильевич Ельницкий. – Воронеж, 1903. – С. 14–16.
4. Корф Н. А. Наши педагогические вопросы / Николай Александрович Корф. – Москва : Сотрудник школы, 1882. – 410 с.
5. Корф Н. А. Первые воскресные повторительные школы / Николай Александрович Корф // Русская мысль. – 1882. – № VII. – С. 81–84.
6. Корф Н. А. Руководство для воскресных повторительных школ / Николай Александрович Корф. – Санкт-Петербург, 1882. – 51 с.
7. Корф Н. А. Русская начальная школа. Руководство для земских гласных и учителей сельских школ / Николай Александрович Корф. – Санкт-Петербург : Изд. Д. Е. Кожанчикова, 1872. – 274 с.
8. Кушніренко І. К. М. О. Корф: справа всього життя / І. К. Кушніренко, В. І. Жилінський. – Запоріжжя : Дніпропетровський металург, 2011. – 300 с.
9. Маслова В. В. Основы андрагогики : терминологический словарь-справочник для студ. соц.-гуманитарн. спец. / сост. В. В. Маслова. – Мариуполь, 2004. – 19 с.
10. Отчет члена Александровского уездного училищного совета барона Н. А. Корфа. – 1870. – Екатеринбургская губ. – № (2), XXXVI. – 179 с.
11. Песковский М. Л. Барон Н. А. Корф, его жизнь и общественная деятельность / Матвей Леонтьевич Песковский. – Санкт-Петербург, 1893. – 95 с.
12. Сборник Постановлений Бердянского уездного земского собрания с 1866 по 1908 год. – Москва, 1910. – С. 469–471.
13. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения : в 6 т. / [сост. С. Ф. Егоров]. – Москва : Педагогика, 1989. – Т. 4. – 1989. – 528 с.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2014.

Лещенко Э. В. Дидактические идеи Н. Корфа в контексте мониторинга качества образования взрослых (к 180-летию со дня рождения Н. Корфа)

В статье рассматриваются отечественная история, образовательные традиции Украины, составляющие важный источник совершенствования современного образования, поиска новых инновационных путей реформирования основ образовательной отрасли в Украине. Представлен материал, который освещает отдельные этапы становления и развития земской начальной школы в Украине во второй половине XIX в., для которой характерны обновление субъектов управления начальным образованием, плюрализм содержания обучения, поиски методов и форм, в которых бы воплощались национальные образовательные идеи. Раскрыта сущность дидактических идей и педагогической деятельности барона Н. Корфа в контексте становления, развития и мо-

иторинга образования взрослых учащихся. Отмечается, что Н. Корф был одним из первых земских деятелей в Российской империи II пол. XIX в., кто концептуально обосновал необходимость и практически внедрил проверку знаний взрослых крестьян.

Ключевые слова: земская школа, образование взрослых, воскресные повторные классы, проверка знаний, мониторинг образования, дидактические идеи.

Leshchenko E. The Didactic Ideas of N. Korf in the Context of Adult Education Quality Monitoring (to the 180th Anniversary Form the Birth of N. Korf)

The article deals with the national history, educational traditions of Ukraine, which constitute an important source of modern education improvement, the search of new innovative ways to reform the foundations of the educational area in Ukraine. The mentioned material, which highlights some stages of formation and development of the provincial primary school in Ukraine in the second half of the 19th century, is being characterized by the update of the subject of administration of primary education, the pluralism of teaching content, the search of methods and forms that would implement the national education ideas. In the context of formation, the development and monitoring of adult education, the essence of the didactics and the teaching activity of baron N. A. Korf are disclosed. It is stated that N. Korf was one of the first leaders in the field of agrarianism who conceptually proved the necessity of and practically implemented the examination of knowledge of adult peasants in the Russian Empire of the second half of the 19th century.

It is noted that by generalizing his own experiences and the teaching activities of teachers, N. A. Korf introduced appropriate didactic principles to the adult education and developed the author's paradigm of adult education. Consequently due to the methodological heritage of N. Korf, the provincial school in Ukraine in the second half of the 19th century acquired the tendency of the developmental education, the organization of the independent cognitive activity became the foundation of the teaching methodology, and the role of the teacher became directed at the activation of the student's activity by various means of teaching.

It is proved that the responsibility of the people was highly humanistic position of N. Korf, who defended the rightness of the chosen methodological approach based on the achievements of the world pedagogy and his own experience – the equal access to the qualified education of adult learner in the provincial Sunday school – is the way to knowledge, self-knowledge, professional skills and the development of personal skills.

Key words: provincial school, adult education, Sunday revision classes, knowledge examination, education monitoring, didactic ideas.